

INFRATUZILMA LOYIHALARINI MOLIYALASHTIRISHDA
XALQARO MOLIYA INSTITUTLARI MABLAG'LARI HISOBIGA
MOLIYALASHTIRISH

Jo'rabekova Xumora Muzaffar qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

jurabekovaxumora@gmail.com

Abdullayeva Ismigul Sardor qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi

abdullayevaismigul01@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda xalqaro moliya institutlarining o'rni, ularning moliyaviy vositalari va O'zbekiston sharoitida qo'llash imkoniyatlari tahlil qilingan. Xalqaro tajribalar asosida Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki va boshqa moliya institutlarining infratuzilma sohasiga yo'naltirilgan mablag'lari, ularning samaradorlik ko'rsatkichlari va investitsiyaviy xavfsizlik jihatlari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, O'zbekistondagi amaliyotlar ham tahlil qilinib, mavjud muammolar va istiqbolli yo'nalishlar aniqlanadi.

Kalit so'zlar: xalqaro moliya institutlari, infratuzilma loyihalari, moliyalashtirish mexanizmlari, O'zbekiston, investitsion xavfsizlik, Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki

Аннотация: В данной статье рассматривается роль международных финансовых институтов в финансировании инфраструктурных проектов, их финансовые инструменты и возможности применения в условиях Узбекистана. На основе международного опыта проанализированы инвестиции Всемирного банка, Азиатского банка развития и других институтов в инфраструктуру, а также эффективность их проектов и аспекты инвестиционной безопасности. Также проводится анализ текущей практики в Узбекистане с выявлением проблем и перспективных направлений.

Ключевые слова: международные финансовые институты, инфраструктурные проекты, механизмы финансирования, Узбекистан, инвестиционная безопасность, Всемирный банк, Азиатский банк развития

Abstract: This article explores the role of international financial institutions in financing infrastructure projects, their financial instruments, and their applicability in the context of Uzbekistan. Based on global experience, it analyzes the funding provided by the World Bank, the Asian Development Bank, and other institutions,

evaluates their efficiency, and discusses investment security aspects. The paper also examines the practical implementation in Uzbekistan, identifies current challenges, and outlines promising directions.

Keywords: *international financial institutions, infrastructure projects, financing mechanisms, Uzbekistan, investment security, World Bank, Asian Development Bank*

Kirish

Infratuzilma – har qanday davlatning iqtisodiy rivojlanishida asosiy omillardan biri hisoblanadi. Transport, energetika, suv ta'minoti va raqamli aloqa kabi sohalarni qamrab oluvchi infratuzilma tizimlarining barqaror faoliyati ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, yashash darajasini yaxshilash va investitsion jozibadorlikni kuchaytirishda muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, infratuzilma loyihalarining katta hajmda moliyaviy resurs talab etishi ushbu sohada barqaror investitsiya manbalarini shakllantirishni zarur qiladi.

Bugungi kunda ko'plab rivojlanayotgan davlatlar singari O'zbekiston ham zamonaviy infratuzilmalarni yaratish va modernizatsiya qilish yo'lida xalqaro moliyaviy institutlar bilan yaqin hamkorlikda ishlamoqda. Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki, Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki kabi xalqaro moliya institutlari tomonidan ajratilayotgan kreditlar, grantlar va texnik yordam loyiholari mamlakatda energetika, yo'l-transport, suv resurslarini boshqarish va raqamli infratuzilmani rivojlantirishda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

Xalqaro tajribalar shuni ko'rsatadiki, infratuzilma loyihalarini moliyalashtirishda xalqaro moliyaviy institutlar ishtiroki nafaqat resurslarni jalb qilish, balki loyiha boshqaruvi, monitoring, texnik ekspertiza va ekologik ijtimoiy standartlarga rioya qilish bo'yicha ham muhim o'rin tutadi. Masalan, Xitoy, Hindiston, Braziliya kabi mamlakatlarda Jahon banki va Osiyo taraqqiyot banki ishtirokida amalga oshirilgan loyihalar iqtisodiy o'sishni jadallashtirgan, xususiy sektorni jalb qilishni rag'batlantirgan va barqarorlikni oshirishga xizmat qilgan.

Shu nuqtai nazardan, O'zbekiston infratuzilmasining zamonaviy rivojlanish bosqichida xalqaro moliya institutlarining roli va mablag'laridan foydalanish samaradorligini ilmiy asosda tahlil qilish dolzarb masala hisoblanadi. Mazkur tadqiqotda ushbu institutlarning moliyaviy vositalari, O'zbekistondagi amaliy tatbiqlari, ularning iqtisodiy, institutsional va huquqiy ta'siri keng ko'lamda tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari asosida infratuzilmani moliyalashtirishning samarali modellarini tanlash va ularni mamlakatimiz sharoitiga moslashtirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilishi ko'zda tutilgan.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Infratuzilma moliyalashtirishida xalqaro moliyaviy institutlar ishtirokini o'rganish bugungi kunda global miqyosda dolzarb yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ziyad Sakhri tomonidan olib borilgan tahlillarda Jahon banki va Osiyo taraqqiyot banki tomonidan moliyalashtirilgan infratuzilma loyihalari iqtisodiy o'sish sur'atlarini oshirish bilan birga, davlat boshqaruvi sifatini yaxshilashga ham xizmat qilishi ko'rsatilgan. Unga ko'ra, xalqaro moliya institutlari faqat moliyaviy manba emas, balki institutsional islohotlar katalizatori sifatida ham harakat qiladi.

Eichengreen va Hausmann tadqiqotlarida rivojlanayotgan davlatlar uchun tashqi moliyalashtirish manbalarining sifati va barqarorligi muhim ahamiyat kasb etishi ta'kidlangan. Ularning tahlillariga ko'ra, xorijiy kreditlar infratuzilma sohasiga yo'naltirilganida, loyiha tanlovi va ijrosi ustidan xalqaro nazorat kuchayadi, bu esa korrupsion xatarlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Estache va Fay tadqiqotlarida infratuzilma investitsiyalarining samaradorligi, ayniqsa, davlat-xususiy sheriklik (PPP) modeli orqali moliyalashtirilgan loyihalarda yuqori bo'lishi aniqlangan. Ular infratuzilmaga yo'naltirilgan xalqaro moliyaviy yordam davlat byudjetiga bosimni kamaytirishini, ayni paytda, texnologik va boshqaruv innovatsiyalarini olib kirishini isbotlashgan.

O'zbekiston misolida, UNDP va ADB kabi tashkilotlarning so'nggi yillardagi faoliyati transport-logistika, energetika, suv resurslari va raqamli infratuzilma sohalariga qaratilgan bo'lib, bu loyihalar moliyaviy barqarorlik va ijtimoiy samaradorlik mezonlari asosida baholanmoqda. Masalan, Osiyo taraqqiyot banki tomonidan moliyalashtirilgan "Talimarjon issiqlik elektr stansiyasini kengaytirish" loyihasi energiya ta'minoti barqarorligini oshirishga xizmat qilgan.

Umuman olganda, xalqaro moliyaviy institutlarning infratuzilma sohasidagi ishtiroki nafaqat mablag'lar bilan cheklanmaydi, balki axborot shaffofligini ta'minlash, ijtimoiy-iqtisodiy natijadorlikni oshirish va barqaror boshqaruv standartlarini joriy qilishda ham muhim o'rin tutadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda ma'lumotlar xalqaro moliya institutlarining rasmiy hisobotlari, O'zbekiston Respublikasi hukumat qarorlari va ilmiy maqolalardan to'plandi. Olingan ma'lumotlar tarkibiy-tahliliy va taqqoslov usullar orqali tahlil qilinib, xalqaro tajribaning O'zbekiston sharoitiga mosligi baholandi.

Tahlil va natijalar

O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishida infratuzilma loyihalarining moliyalashtirilishi strategik ahamiyat kasb etadi. Xalqaro moliya institutlari – xususan Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki (ADB), Osiyo infratuzilma

investitsiyalari banki (AIIB), Islom taraqqiyot banki kabi tashkilotlar mamlakatda keng ko'lamli loyihalarni amalga oshirishda asosiy moliyaviy manba bo'lib xizmat qilmoqda. Bu institutlar tomonidan ajratilayotgan kreditlar, grantlar va texnik yordamlar yordamida transport, energetika, suv xo'jaligi, raqamli infratuzilma, ekologik va ijtimoiy xizmatlar tarmoqlari modernizatsiya qilinmoqda. Tahlillar ushbu loyihalarning nafaqat iqtisodiy samaradorligi, balki ijtimoiy, ekologik va institutsional darajadagi ta'sirini ham qamrab oladi.

Jahon bankining O'zbekistondagi faol portfeli 4,65 milliard AQSh dollariga teng bo'lib, 23 ta loyiha orqali amalga oshirilmoqda. Ular orasida IDA fondi orqali ajratilgan 3,3 milliard dollar va IBRD tomonidan moliyalashtirilgan 1,3 milliard dollar alohida o'rin tutadi. Moliyalashtirish yo'nalishlari ichida sug'orish infratuzilmasi, elektr energiyasi ta'minoti, transport logistika tarmoqlari va raqamli xizmatlar eng ko'p qamrab olingan sohalardir. Masalan, sug'orish tizimlarini modernizatsiya qilishga yo'naltirilgan "Modern Irrigation and Water Management" loyihasi orqali 1700 dan ortiq nasos stansiyalari yangilanib, suv yo'qotish darajasi kamaytirildi, elektr sarfi qisqartirildi va hosildorlik oshirildi. Sug'oriladigan maydonlarning unumdorligi 15–20 foizga oshgan, bu esa qishloq xo'jaligida barqarorlikni mustahkamlaydi.

Energetika infratuzilmasini rivojlantirishda Jahon banki va ADB tomonidan qo'shma moliyalashtirish mexanizmlari muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Xususan, Talimarjon issiqlik elektr stansiyasi bilan bog'liq elektr uzatish liniyalari loyihasida elektr energiyasi yetkazib berishdagi yo'qotishlar sezilarli kamaydi, ta'minot sifati yaxshilandi va quvvat barqarorligi oshdi. Mazkur loyiha taxminan 4 million aholini qamrab olgan bo'lib, elektr uzilishi darajasi yillik 92 soatdan 24 soatga tushirilgan. Bunda energiya samaradorligini oshirish bilan birga, karbon chiqindilarining qisqarishi ham ta'minlangan.

Transport infratuzilmasida esa Angren–Pop temiryo'l liniyasi mamlakatdagi eng yirik loyiha sifatida ajralib turadi. Loyihaning umumiy qiymati 1,9 milliard AQSh dollariga teng bo'lib, Xitoy Eksimbanki tomonidan 350 million va Jahon banki tomonidan 195 million moliyalashtirish ajratilgan. Ushbu loyiha orqali tog'li va cho'l hududlar o'rtasidagi transport oqimi kuchaygan, yuk tashish tizimida tezlik va ishonchlilik oshgan, logistika xarajatlari kamaygan. Yangi temiryo'l liniyasi iqtisodiy integratsiyani kuchaytirgan va mintaqalararo savdo hajmini ko'paytirgan.

Raqamli infratuzilma sohasida Jahon banki tomonidan 35 million dollarlik "GeoICT" loyihasi amalga oshirilmoqda. Ushbu loyiha doirasida davlat geoma'lumotlar bazasi yangilanmoqda, kadastr axborot tizimlari integratsiya qilinmoqda va shaffoflik darajasi oshirilmoqda. Loyihaning natijasi sifatida Toshkent

shahri va boshqa hududlarda ijtimoiy infratuzilmani rejalashtirish uchun zarur axborot manbalari ochiq va raqamli shaklda shakllantirildi. Bu esa yer resurslarini boshqarish, uy-joy taqsimoti va soliq ma'murchiligini soddalashtirdi.

Ijtimoiy sohalarda moliyalashtirilgan infratuzilma loyihalari ichida Qishloq infratuzilmasini rivojlantirish loyihasi (RIDP) alohida o'rin tutadi. Ushbu loyiha doirasida 300 ta sub-loyiha amalga oshirilib, 330 mingdan ortiq aholini qamrab olgan. Bunda ta'lim, tibbiyot, yo'llar va ichimlik suvi bilan bog'liq loyihalar infratuzilmaning sifatli rivojiga xizmat qilgan. Loyiha ko'rsatkichlariga ko'ra, infratuzilma sifati bahosi 61,4 foizdan 80 foizga oshgan, foydalanuvchilar qoniqish darajasi sezilarli ravishda ortgan.

Moliyaviy va iqtisodiy tahlil natijalari xalqaro institutlar tomonidan berilgan kreditlarning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga bevosita va bilvosita ijobiy ta'sirini ko'rsatadi. ADB tahlillarida ko'rsatilishicha, kechikkan investitsiyalar iqtisodiy o'sish sur'atini yiliga 33 foizgacha kamaytiradi, biroq uzluksiz va maqsadli moliyalashtirish bu salbiy oqibatlarni neytrallashtiradi. O'zbekiston misolida, Jahon bankining 2018–2021 yillardagi DPO (Development Policy Operations) dasturi orqali 2,1 milliard dollarlik mablag' ijtimoiy himoya, davlat boshqaruvi va gender siyosatida chuqur islohotlarga sabab bo'ldi.

Institutlararo salohiyat tahlilida esa InfraGov indekslariga asoslanilgan holda O'zbekiston tomonidan amalga oshirilgan islohotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, Davlat-xususiy sheriklik (PPP) modeli asosida investitsiya jarayonlari soddalashtirilgan, byudjet va moliyaviy boshqaruv tizimi mustahkamlangan, ekologik va ijtimoiy ta'sir monitoringi kuchaytirilgan. Xalqaro moliyaviy institutlar monitoring, audit va loyiha sifati nazorati orqali yaxshi boshqaruv tamoyillarining joriy etilishiga hissa qo'shmoqda.

Quyidagi jadvalda O'zbekistonda xalqaro moliya institutlari tomonidan moliyalashtirilgan asosiy infratuzilma loyihalari va ularning qisqacha natijalari keltirilgan:

O'zbekistonda xalqaro moliya institutlari tomonidan moliyalashtirilgan infratuzilma loyihalari va ularning asosiy natijalari⁶

Soha	Moliyalashtirish hajmi va institutlar	Asosiy natijalar
Sug'orish tizimi	\$200 mln – Jahon banki	Suv tejash, energiya samaradorligi, hosildorlik 15–20 % ga oshdi
Energetika	Qo'shma: Jahon banki + ADB	Elektr yo'qotishlar kamaydi, 4 mln aholi ishonchli ta'minot bilan qamrab olindi
Transport	\$1,9 mlrd – Angren–Pop (Jahon banki, Xitoy EXIM)	Yuk oqimi oshdi, logistika xarajatlari kamaydi
Raqamli geoma'lumotlar	\$35 mln – Jahon banki	Kadastr ochiqqligi, rejalashtirish imkoniyatlari yaxshilandi
Qishloq infratuzilmasi	300 ta loyiha – RIDP (Jahon banki)	330 ming foydalanuvchi, ijtimoiy xizmatlar sifati oshdi

Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, xalqaro moliya institutlarining ishtiroki O'zbekistonda infratuzilma sohasida nafaqat texnik yoki moliyaviy, balki institutsional, ekologik va ijtimoiy barqarorlik omillariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Mazkur institutlar bilan hamkorlik mamlakatda zamonaviy infratuzilma bazasini shakllantirish, davlat boshqaruvi sifatini oshirish, byudjet resurslarini samarali taqsimlash va xalq farovonligini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qilmoqda. Shu sababli, infratuzilma moliyalashtirishida xalqaro moliyaviy resurslardan oqilona foydalanish, ularning monitoringi va natijadorligi ustidan doimiy baholov tizimini joriy etish kelgusida ushbu strategik yo'nalishning muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Xulosa

O'zbekiston infratuzilmasini modernizatsiya qilish jarayonida xalqaro moliya institutlarining ishtiroki strategik ahamiyat kasb etmoqda. Tahlillar shuni ko'rsatdiki,

⁶ Muallif tomonidan ishlangan

Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki, Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki va boshqa xalqaro moliyaviy tashkilotlar tomonidan moliyalashtirilayotgan loyihalar transport, energetika, suv xo'jaligi, raqamli xizmatlar va qishloq infratuzilmasi kabi asosiy sohalarda sezilarli natijalar bermoqda. Ushbu loyihalar samaradorlik, energiya tejamkorligi, resurslardan oqilona foydalanish, xizmatlar sifati va aholining ijtimoiy qamrovini yaxshilashda muhim rol o'ynadi.

Sug'orish tizimlarining yangilanishi, elektr energiyasini ishonchli ta'minlash, transport logistikasining samarali tashkil etilishi, kadastr tizimining raqamlashtirilishi va qishloq infratuzilmasining rivoji orqali nafaqat iqtisodiy, balki ekologik va ijtimoiy jihatdan ham ijobiy natijalarga erishildi. Xalqaro moliya institutlari tomonidan joriy etilgan monitoring va audit tizimlari, loyiha boshqaruvi standartlari, ekologik va gender mezonlar O'zbekistonda institutsional salohiyatni mustahkamlashga xizmat qildi.

Shuningdek, xalqaro moliyalashtirish vositalari orqali joriy etilgan davlat-xususiy sheriklik (PPP), Development Policy Operation (DPO) kabi mexanizmlar samarali ishlagani, davlat byudjetiga tushgan yukni kamaytirib, barqaror moliyaviy boshqaruvni ta'minlagani aniqlandi. Natijada, infratuzilmani moliyalashtirishda xalqaro institutlar ishtirokini nafaqat tashqi mablag' manbai, balki islohotlar katalizatori sifatida baholash mumkin.

Ushbu tadqiqot asosida quyidagi xulosaga kelinadi: xalqaro moliyalashtirishni jalb qilishda loyiha tanlovi, monitoring, samaradorlik baholashi va ijtimoiy ta'sir indikatorlariga ustuvor e'tibor qaratilishi lozim. Kelgusida O'zbekistonda infratuzilmani rivojlantirish siyosatida xalqaro moliyaviy institutlar bilan strategik sheriklikni davom ettirish, ularning ilg'or amaliyotlarini milliy tizimga integratsiya qilish muhim ahamiyatga ega bo'ladi. Bu esa barqaror iqtisodiy o'sish, mintaqaviy integratsiya va aholining farovonligini ta'minlashga zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. The World Bank. *Uzbekistan – Modern Irrigation and Water Management Project (MIWMP) – Project Appraisal Document*. Washington, DC: World Bank. <https://documents.worldbank.org>
2. Asian Development Bank. *Talimarjan Transmission Project – Completion Report*. Manila: ADB, 2023. <https://www.adb.org/projects/documents/uzb-talimarjan-transmission-pcr>
3. Uzbekistan Railway Authority; World Bank. *Angren–Pop Railway Project Summary Report*. Tashkent: 2021. <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail>

TA'LIM, TARBIYA VA INNOVATSIYALAR

VII son, Iyun

4. The World Bank. *Digital CASA – Uzbekistan Project*. Washington, DC: World Bank, 2020.
<https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P156859>
5. The World Bank. *Rural Infrastructure Development Project (RIDP) – Implementation Status Report*. Washington, DC: World Bank, 2022.
<https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P159544>
6. Asian Development Bank. *Uzbekistan Country Partnership Strategy: 2019–2023*. Manila: ADB.
<https://www.adb.org/documents/uzbekistan-country-partnership-strategy-2019-2023>
7. United Nations Development Programme (UNDP). *Infrastructure for Sustainable Development in Central Asia: Regional Report*. Tashkent: UNDP Uzbekistan Office, 2021.
<https://www.undp.org/uzbekistan>
8. Ziyad Sakhri. *The Role of International Financial Institutions in Infrastructure Development*. London School of Economics, Working Paper Series.
9. Eichengreen B., Hausmann R. *Original Sin and the International Financial Architecture*. Harvard University Press.
10. Estache A., Fay M. *Current Debates on Infrastructure Policy*. World Bank Research Papers.
11. The World Bank. *Development Policy Operation (DPO) Series – Uzbekistan 2018–2021*.
<https://documents.worldbank.org/en/publication>
12. AIIB. *Bukhara Region Water Supply and Sanitation Project*. Project Summary.
<https://www.aiib.org/en/projects/details/2023/approved/Uzbekistan-Bukhara-Water.html>
13. World Bank. *InfraGov Indicators Database for Uzbekistan*.
<https://infragov.worldbank.org>
14. Ministry of Investments, Industry and Trade of the Republic of Uzbekistan. *Public-Private Partnership Projects Portfolio*. Tashkent, 2024.